

סימן פז - קיבת בהמה, מעמיד, זה וזה גורם והעמדה בקיבה אסורה

סיכום השיעור

הסיכום לא עבר הגהה - אם אתם מוצאים טעויות, אנא הודיעונו.

דין הקבה

א. בשיעור היום אנו עוסקים בשלושה או ארבעה נושאים. נעסוק תחילה בדין המזון הכנוס בקיבת בהמה, האם הוא נידון כגוף הבהמה, כמזון, או כפרש. המזון הזה מעניין אותנו קצת בגלל עצמו, והרבה בגלל מה שעושים איתו. כדי לייצר גבינות רכות, אפשר להשתמש בכל מני חומצות - כגון חומצת לימון, או בהמחמצה שנוצרת מהחיידקים הקיימים באופן טבעי בחלב. אבל כדי לייצר גבינות קשות, נדרשים להשתמש באינזימים, שבאופן טבעי נמצאים בקיבת בהמות. כך שלמעשה העיסוק המרכזי שלנו הוא בתעשיית הגבינה.

ב. הדיון על מזון מעוכל אינו מתחיל ומסתיים כאן. הסוגיות בב"ב ובמנחות עוסקות ב'פיל שבלע כפיפה מצרית', שם הסוגיה מחלקת בין מזון רך, שאחר תהליך עיכולו נידון כפרש, לבין מזון קשה, שאפילו בסוף תהליך העיכול שאינו נעשה פרש ודינו כאילו לא נאכל. לכן ב'מעשה ואכלו זאבים שני תינוקות', חכמים טיהרו את הבשר וטימאו את העצמות. כמו כן ישנה סוגיה העוסקת בדג טהור שמצאו במעיו דג טמא. אנו פוגשים את הסוגיות הללו בעיקר בפסח, בתרנגולים שנמצאו גרעינים בצואתם. או למשקיענים בקפה, ישנו סוג מיוחד מאוד של קפה שאותו מכינים מפולי קפה שנמצאים בצואתם של קופים.

ג. הסוגיה שלנו מתאפיינת בכך שהחלב עדיין כנוס בתוך הבהמה בשעה שהיא נשחטת. **הסוגיה במסכת ע"ז (עמ' 1)** עוסקת בסיבה שבגללה חכמים אסרו לאכול מגבינות הגויים. מסופר שם שר' ישמעאל שואל את ר' יהושע מפני מה אסרו את גבינותיהם, והלה משיב לו תחילה שאסרו אותן בגלל שהגויים מעמידים - כלומר מגבנים - אותן בעזרת קיבה של נבילה. אין הכוונה לעור הקיבה, אלא לתכולת הקיבה. ר' ישמעאל משיב לו שקיבה מותרת, שהרי מותר אפילו לשתות (=שורפה חיה) את קיבת העולה, או על כל פנים אין בה איסור מדאורייתא! במילים אחרות, בתחילה חשבנו שהקיבה אסורה כי היא נידונה כגוף הבהמה. לכן חשבנו שדינה כנבלה. אך מדין העולה אנו רואים שאין לה דין של הבהמה עצמה, אלא היא דבר נפרד. בהמשך מציע ר' יהושע הסבר אחר, אך גם הוא נדחה.

ד. אנו נראה להלן שנחלקו הראשונים מה דין קיבת הבהמה לאחר שר' יהושע חזר בו (=לאחר חזרה).

ה. **המשנה בחולין (עמ' 1)** מציינת ארבעה דינים. **הגמרא (עמ' 2)** עוסקת תחילה בדין הראשון, בו ציינה המשנה ש'קבת נבלה' ו'קבת עכו"ם' אסורות, והגמרא תמהה שקבת עכו"ם אסורה כבר מצד שהיא נבלה. הגמרא מתרצת שבאמת חדא קתני. ובהמשך מציינת שהרישא של המשנה היא

'לפני חזרה', כשעוד חשבנו שהקבה נידונה כגוף הבהמה. זה גם ההסבר לסתירה שבין הרישא לסיפא, שברישא קבת נבלה אסורה, ובסיפא 'טרפה שינקה מן הכשרה' קבתה מותרת.

ו. עם זאת, למרות שהסיפא של המשנה היא 'לאחר חזרה', עדיין 'כשרה שינקה מן הטרפה - קבתה אסורה'. ההסבר לכך הוא שהחלב הכנוס במעי הבהמה אמנם אינו נידון כפרש וצואה, אלא יש לו את הדין שהיה לו קודם שנאכל.

ז. באופן זה מוסברת גם הגמרא בחולין קט (עמ' 2), ולכן עור הקבה שנתבשל בחלב הכנוס בו אסור, מפני שעדיין שם חלב על תכולת הקבה.

ח. הקושי מתעורר בגלל ה'הלכתא' שבסוף הגמרא הקודמת, שבו מצויין שכשרה שינקה מן הטרפה - קבתה מותרת, מפני שיחלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא'. שזה סותר את המשנה וגם את הגמרא השניה.

ט. הרי"ף (עמ' 2) פסק את ההלכתא הנ"ל. ולפי זה כל הקבה יש לה דין פרש. לדבריו, צריך ליישב שגם הדין שיכשרה שינקה מן הטרפה - קבתה אסורה נאמר לפני חזרה, אבל אחר חזרה זה פרש ומותר. רק הסיפא דסיפא נאמר אחר חזרה.

י. לשיטתו, גם הגמרא השניה היא לפני חזרה, אך אחר חזרה קבה שבישלה בחלבה מותרת. דבריו קשים, שהרי כאן הוא מסביר שקודם חזרה סברנו שהקבה יש לה דין חלב, ואילו לעיל הוא הסביר שהקבה נידונה כגוף הבהמה! הרמב"ן במלחמות (לא בדף) מיישב, שלדעת הרי"ף קודם חזרה ינותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, דהיינו שהקבה נידונה גם כחלב, וגם כגוף הבהמה שבמעיה היא כנוסה. מעיקר הדין היא כחלב, ומגזירה שמא יראה כאוכל נו"ט נידונה כגוף הבהמה. לאחר חזרה הקבה נידונה כפרש, וגם אין גוזרים שמא יראה.

יא. התוס' בשם ר"ת (עמ' 3-2) תרצו באופן אחר, שיש לחלק בין הקבה הצלולה (=החלק הנוזלי) לחלק הקרוש. שהמשנה בע"ז ואצלנו דנו בצלול, שבתחילה חשבו שדינו כחלק מגוף הבהמה, ולאחר חזרה חשבו שדינו כחלב. ולפי זה כל הסיפא של משנתנו היא אחר חזרה - כשרה שינקה מן הטרפה קבתה (הצלולה) אסורה, שדינה כדין חלב טרפה. ואילו טרפה שינקה מן הכשרה קבתה כשרה, כדין חלב כשרה. גם הגמ' השניה נכונה להלכה, ועור הקבה שבישלו בקבה הצלולה אסור. ואילו ההלכתא שבסוף הגמ' עוסקת בחלק הקרוש, שדינו כפרש, ואינו כחלב, ולכן גם אם מקורו מטרפה הוא מותר. לגבי הקרוש לא היה שינוי בעמדת הגמרא, ומתחילה ועד סוף סברנו שדינו כפרש.

יב. לרמב"ן (לא בדף) מספר קושיות על ר"ת מדברי הגמרא, וקושיה אחת מסברא - יעוד דברי תימה הן, לחה הויא [חלב] אבל יבשה פירשא בעלמא? והלא מעמידין בה ולא נפסלה מלאכול אדם, והכלב יכול לאכלה!.

יג. **לשיטת רש"י (עמ' 3)** קודם חזרה סברנו שהקבה דינה כגוף הבהמה, ואחר חזרה אנו סוברים שהכל נידון כמזון לא מעוכל. לכן כשרה שינקה מטרפה קבתה אסורה; ועור הקבה שבישלו בחלב הכנוס בו אסור, ואין חילוק בין הקרוש לצלול. רש"י לא גורס את ה'הולכתא' שבסוף הגמרא. וכן כתבו הרמב"ן (לא בדף) ו**הר"ן (עמ' 4)**, שלשון זה אינו לשון הגמרא, אלא הוא תוספת של בעל הלכות.

יד. **השו"ע (עמ' 4)** פסק כר"ף, ו**הרמ"א (שם)** פסק כר"ת.

טו. מחלוקת צדדית בין הראשונים בשיטת ר"ת מה דין חלב שבזמן מיתת הבהמה היה צלול, ואחר מותה נקרש. **הבית יוסף (עמ' 4)** הביא את שתי השיטות. להלן נראה ש**הרמ"א (עמ' 8)** פסק שיש להקל במקום הפסד.

דין מעמיד בבשר וחלב ומעמיד בנבלה

א. במשנה בע"ז מתחמק ר' יהושע מלהשיב לר' ישמעאל מאיזה טעם גזרו על גבינות עכו"ם. **בגמרא (עמ' 4)** דנים בגזירה זו, ומעלים כמה נימוקים - מפני שהגויים אינם נוהרים מגילוי, וחששו לארס נחשים; מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר, ועוד נימוקים. הנימוק הרלוונטי לנו הוא בדברי שמואל - שגזרו משום שמעמידים בעור קיבת נבלה.

ב. לר"י מגאש (**הובא ברשב"א עמ' 5**) שתי תמיהות על גזירת גבינה - (1) מדוע שמואל ציין שהחשש הוא שמא מעמידין 'בעור נבילה', הרי גם אם היו מעמידים בסתם עור היה צריך לאסור את הגבינות משום בשר בחלב? (2) מדוע אסרו באופן גורף את הגבינות, הרי ניתן לטעום אותן ולבדוק אם טעם הבשר מורגש בגבינות? שהרי **במשנה (עמ' 1)** מצויין ש'המעמיד בעור של קבה כשרה' אסור דוקא אם יש בנותן טעם!

הוא מיישב שכשמעמיד הגבינה בעור נבלה, אז אין הולכים אחר הטעם, מפני שהנבלה ניכרת בגבינה. בדרך כלל כשנפל איסור לתוך תערובת אנו מתירים כשאין טעמו מורגש, שאז הוא מתבטל, אך כשהאיסור מעמיד אי אפשר שיתבטל בזמן שהוא ניכר לעין כל. וכל זה נכון דוקא בזמן שהאיסור כבר קיים בזמן שמערבים אותו, אך בבשר וחלב לא נוצר איסור עד שיורגש טעם הבשר בחלב, לכן לא אכפת לי שהבשר ניכר, שהרי הבשר כשלעצמו אינו אסור. וכן הם דברי **הרמב"ם בפירוש המשנה (עמ' 5)**, וכך גם פסק בהלכות.

ג. **הראב"ד (הובא בהמשך הרשב"א עמ' 5)** תרץ באופן אחר את שתי תמיהות הר"י מגאש. (1) חששנו דוקא לעור נבלה, ולא לאיסור בשר בחלב, מפני שבב"ח כאן אינו אסור מדאורייתא, שהרי אין כאן אלא כבישה ולא בישול, ולא היינו אוסרים מספק איסור דרבנן. אבל נבלה אסורה מדאורייתא אפילו בכבישה. (2) אין הולכים אחר טעימה באיסורי גויים, אלא כיון שחששנו גזרנו בצורה גורפת. ראייה לכך, שהרי לפי הר"י מגאש לדעת מי שסבר שאיסור הגבינה מפני שמחליקים פניה בשומן חזיר היינו צריך להורות שיטעמו את הגבינות, ולא לאסור הכל. לשיטה זו אין איסור במעמיד יותר מאשר שאר איסורים, ואפילו מעמיד בטל כשאין טעמו מורגש. וכן דעת ר"ת (**עמ' 5**).

ד. **הים של שלמה (עמ' 6)** צידד בדעת ר"ת. לדעתו יש לחלק בין איסור עבודה זרה שאיסורו במשהו ואיסור בהנאה, לשאר איסורים שאינם אסורים אלא באכילה. כשע"ז בעין אז היא אסורה אפילו בהנאה, ואילו בתערובת מותר בהנאה ואסור רק באכילה. לכן כיון שממילא התערובת אסורה, ואנו דנים רק אם האיסור בעין או לא - בזה יש משמעות לכך שהאיסור מעמיד וניכר. אך בשאר איסורים אין משמעות אלא לנתינת טעם, ואין חילוק אם האיסור ניכר או לא ניכר, כל זמן שטעמו אינו ניכר.

ה. **היד יהודה (בהרחבות)** מראה שדעת רוב הראשונים - רש"י, תוס' חולין, ספר התרומה, סמ"ק, עיטור, רז"ה, ראב"ד, רמב"ן, ורשב"א ועוד - כראב"ד ולא כר"י מגאש.

ו. שיטה שלישית היא שיטת ר' **שמשון בן אברהם (תשובות מימוניות עמ' 6)** שישנו איסור מעמיד אפילו בב"ח. המשנה כתבה שיש איסור רק כשיש בעור הקבה בנותן טעם, משום שהיה עם האיסור גם דבר היתר שסייע להעמיד את הגבינה, וכש"ז זה גורם אין לאסור משום מעמיד, כדלקמן.

ז. **השו"ע ורמ"א (עמ' 6)** פסקו כדעת הר"י מגאש והרמב"ם, שמעמיד אינו בטל אפילו באלף, כשאסור מעצמו. ובב"ח אסור רק אם נותן טעם.

זה וזה גורם

א. **בתשובות מימוניות (עמ' 6-7)** דן בגבינות שאחר עשייתן נמצא בתוכן חלק מעור הקבה, שלכאורה צריך לאסור הכל משום מעמיד שאינו בטל. **רבינו ברוך** (שם) דן להתיר את כל הגבינות משום שיחד עם העור היה גם מעמיד אחר כשר, הקבה הקרושה, שכאמור לדעת ר"ת היא היתר. וכשזה וזה גורם, המעמיד בטל.

ב. **הרמ"א (עמ' 7)** פסק את היסוד הזה של רבינו ברוך, שכשיש מעמיד של היתר יחד עם מעמיד האיסור, מותר כשהאיסור אינו נותן טעם בהיתר.

ג. **הט"ז (עמ' 7)** התקשה בדברי הרמ"א ורבינו ברוך, שהרי זו"ג מותר דוקא אם באיסור אין כדי להעמיד בפני עצמו, ורק בהצטרפותו עם מעמיד ההיתר שניהם מעמידים יחד. אבל אם במעמיד האיסור יש כח להעמיד בעצמו - אינו בטל.

כדברי הט"ז רואים **במשניות ערלה וברמב"ם (עמ' 7)**, ששאר חולין ושאר כלאי הכרם שנפלו לעיסה וחימצוה, העיסה מותרת דוקא אם לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ. אך אם בשאר של כלאי הכרם יש כדי לחמץ - הכל אסור. לכן מסיק הט"ז שניתן לנקוט בהיתר זה רק כשברור שלא היה באיסור לחוד כדי להעמיד.

ד. **היד יהודה (בהרחבות)** תרץ, שהמעמיד אינו אוסר אלא כשעושה איזו פעולה, אך כשאינו פועל כלל אינו אוסר, ולכן כשנותן שאור לשאור או תבלין לתבלין יכול להתבטל. ולפי זה יש לחלק בין

פעולת חימוץ לפעולת גיבון: בחימוץ, אע"פ ששאר אחד מחמץ, מ"מ כשנותן שאור נוסף חוזר ומחמץ, ואינו דומה חימוץ של שאור אחד לחימוץ של שני שאורים. לכן אפילו אם נתחמצה העיסה מחמת שאור של היתר, מ"מ אם נותן שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי לחמץ אסור מדרבנן. אבל במעמיד אין הפעולה אלא שמעמיד את החלב לכדי גבינה, וכשנעשה כבר גבינה לא יקרה כלום כשיוסיף עוד מעמיד.

מלח הקיבה בחלבה, או עמד בה יום אחד, ואח"כ העמיד בו גבינות

א. **הטור (עמ' 7-8)** הביא המח' בין הרי"ף, רש"י ור"ת. וכתב שלפי רש"י אם מלח את עור הקיבה כשהחלב בתוכו נאסר, משום שמליח כרותח (=כאילו נתבשלו יחד). ולפי ר"ת הדין כן דוקא בצלול ולא בקרוש. ולכן אם העמיד גבינות בחלב האסור הזה, הגבינות אסורות.

ב. **הבית יוסף (עמ' 8)** כתב שמדברי הטור רואים שדוקא לרש"י ולר"ת ישנו איסור בגבינות, אך לא לרי"ף ולרמב"ם. ומשמע שמוותר להעמיד גבינות באופן זה. ולכאורה תמוה, שהרי הקבה קיבלה טעם של בשר, ואיתו הוא מעמיד את הגבינות! הב"י מתרץ שכיון שהקיבה יש לה דין פרש, ולכן אינה נעשית בב"ח, וגם אינה מסוגלת להוליך עמה טעם בשר. אולם לדעת **רבינו ירוחם** מקבלת הקיבה טעם בשר, ואע"פ שאינה נאסרת, אסור לתת טעם בשר לתוך חלב-הגבינות. מסקנתו להלכה שאפילו לפוסקים כרי"ף יש להחמיר לכתחילה שלא להעמיד גבינה בקיבה שקיבלה טעם בשר, אמנם בדיעבד יש לסמוך על דברי המתירים. וכן פסק **בשו"ע (עמ' 8)**.

ג. **הרמ"א (עמ' 8)** כתב שאם העמיד בקרוש - הכל מותר, כשיטת ר"ת. אך אם העמיד בצלול - אוסר כל הגבינות עד שיהיה שישים נגד הקיבה האסורה. ולכאורה דבריו תמוהים, שהרי הצלול נאסר מדרבנן כדין חלב שנכבש בבשר, והמעמיד אינו בטל לעולם!

ד. **הש"ך (עמ' 8)** מיישב שדוקא בדבר שאסור מעצמו ממש אומרים שהמעמיד אינו בטל, אבל כאן שאין האיסור אלא מדרבנן, אינו נחשב כאיסור מצד עצמו אלא כאיסור תערובת, ולכן המעמיד בטל בסי'.

גם הש"ך מודה שזה דוחק, כי לעניינים אחרים (חתיכה הראוייה להתכבד) איסור כזה נחשב כאיסור מצד עצמו, ולא כאיסור מחמת התערובת.